

Gedigte

*Jaap Zijlstra, Jaco Swanepoel,
Hans du Plessis, Leentjie Theron,
Mariana Venter, Marguerite Enslin*

129

Kortverhaal

Mariana Venter

An exercise in futility

133

Rubriek vir skeppende werk

Met die afdeling *Litera* tree ons toe tot die mark vir skeppende werk in al die tale waar daar normaalweg in *Literator* geskryf word.

Dit is die wens van die Redaksie dat die gedigte en kortverhale wat hierby verskyn, baie gedigte, kortverhale en prosa- en dramafragmente in ander inheemse tale sal roep, sodat hierdie blad één geïntegreerde beeld van die korter skryfwerk van jong Suid-Afrikaanse skrywers kan bied.

Dit is met vreugde dat ons die uitnodiging aan veral digters en kortverhaalskrywers rig om skeppende werk voor te lê vir plasing in hierdie rubriek, met die voorbehoud dat ons nie oor die mannekrag beskik om daarvoor te korrespondeer nie. Bydraes in viervoud moet in dubbelspasiëring getik wees, met die naam en adres van die insender regs bo aan die eerste blad van gekramde tekste en op elke losbladvel wat gestuur word.

Stuur alle bydraes aan die Hoofredakteur, *Literator* (629), Buro vir Wetenskaplike Tydskrifte, Privaatsak X6001, Potchefstroom 2520.

Section for creative writing

In introducing the section *Litera* we are entering the market for creative work in all the languages that *Literator* normally caters for. It is the wish of the Editorial Board that the poems and short stories printed in this issue will only be the precursor of many poems, short stories, prose and drama fragments in all the indigenous languages, so that the journal will be able to present one integrated image of the short pieces of writing which young South Africans can offer.

It is with great joy that we extend this invitation to especially poets and short fiction writers to submit creative work with a view to publishing them in this section. The only reservation is that we do not have the manpower to enter into correspondence about the works submitted. Four copies of contributions have to be submitted. The submissions have to be typed in double spacing, with the name and address of the author at the top right of the first page of stapled text, and on every loose sheet sent in.

Send all contributions to the Editor-in-Chief, *Literator*, (629), Bureau for Scholarly Journals, Private Bag X6001, Potchefstroom 2520.

Gedigte

Jaap Zijlstra

HERFST

MET ELK BLAD DAT VALT
VALT MEER LICHT OP DE AARDE
KOMT MEER UITZICHT VRIJ

MET ELK BLAD DAT VALT
STAAN WIJ SCHERPER GETEKEND
VALT MEER HEMEL ONS BIJ

Jaco Swanepoel

Pit

Vlesig verknot
heel
brandproe-soet
seisoengerypte lewensteen
kaal
soos in die begin

Hans du Plessis

Mens

het jy vanoggend gehoor
die piet-my-vrou is terug
op die dag se goue rug?
nou hoekom mag net
ververige voëls so
seisoenlans vlug?

Leentjie Theron

Droom

Vannag het jy weer
skelm kom inloer,
die smaak daarvan
vanoggend nog in my mond.

Besoek ek jou ook soms?

En wentel ek dan ook
daelank in jou om?

Mariana Venter

Granaat

Jy het vir my die lewe
oopgebreek

gloeiryp pitte uit die dop gelig
stil die kurkskil afgestroop
die hulsel van die bitter vlies.
Daarna efas pit gebêre
in die skaalbak van jou hand
soetrooi krale in my hand geoffer
die eersteling van die volle oes.

Marguerite Enslin

Slotsom

Gee vir my die ronding van jou arm,
die slaap-sug as jy omdraai
om rustig verder weg te dryf en warm
teen my rug drie asem-woorde sê.
Ek wat roerloos-stil in vreugde toegevou
vir altyd teen jou hartklop wil bly lê,
weet nou dat afskeid ons net buite-om kan skei
want een maal ons is twee maal ek en jy!

An exercise in futility

Sy sien die stukkie koerantpapier, die advertensie in rooi omkring – die uitknipsel nog op presies dieselfde plek as gisteraand.

Vir 'n oomblik klont haar gedagtes, lê die woorde ongevorm in haar mondholte. Voorbe-reide frases waaier uitmekaar. Wat moes wag tot later, val onbeplan oor haar lippe.

"Maar Herman, het jy dan nie vandag navraag gedoen nie? Jy weet mos die aansoeke sluit al volgende week! Ek kan tog nie dit óók nie ...!"

"Mariet, moet nie weer begin te karring nie – ek struggle ook maar met my eie dinge. Moet tog nie dat ons weer begin nie. Ek sal môre 'n plan probeer maak.

Hoeveel planne nog? Dit was sy wat die advertensiekolomme dopgehou het, Herman se moontlikhede in die posbeskrywing probeer pas het, vinnige berekeninge gedoen het. Soveel ekstra kan net die verskil beteken. Voortdurende rand-rekplanne. 'n Naaldwerk-kursus: maak jou eie klere en lyk sjiek! Hul weeklikse spyskaarte: 'n voorspelbare ritme – maalvleisvariasies, hoender in 'n lang sous. Die huis alewig half deurmekaar: 'n skropvrou wat weekliks lusteloos kom char. As Herman tog net ...

* * * * *

Haar hele liggaam smag na die verkwikking van 'n warm bad – om die tamheid te laat weg-week, met badolie en seep die vermoeidheid te besweer. Maar word die krane nou oopge-draai, is klein Helet definitief weer wakker. By die bewaarskool het die dagmoeder juis maar stywerig gegroet. Toe omgedraai, die doeksak aangegee. Helet se verlepte oë het halfmas gehang; die trane slakspore op haar rooigevlekte wange. Disprins en die laaste bietjie hoesstroop het darem laataand haar kermhuil laat bedaar.

Herman moet tog nou net nie ... Hy lê egter doodstil, sy asemhaling swaar. Versigtig skuif haar bene in posisie, trek vanself op teen haar lyf. Sy skans haar af met die duvet, vou dit om die kromming van haar rug. Kleim haar deel van die bed. Uiteindelik ... alleen in 'n knus kokon, halfwegstasie na môre.

Tog bly haar ooglede stram, klamp haar vingers stywevuis teen haar bors. Onomlynde in-drukke skuif oormekaar, kry momentum, dring hul aan haar op. Soos op 'n outydse rolkamerafilm: amateuragtige opnames – banaalbekend, rukkerig, half onduidelik, selfs uit fokus, maar onmiskienbaar daar ...

"Ma, my juffrou het gevra wanneer sal my operetteklere klaar wees?"

"Mariet, ek het al weer nie vanoggend 'n skoon hemp om aan te trek nie - bel tog daardie man sodat hy die wasmasjien kan kom regmaak."

"Mevrou Durand, kan u asseblief hierdie verslag vir my gereed kry. Ja asseblief, voor sluitingstyd. Maak sommer agt kopieë van die notule."

"Miesies, ons margarien is klaar."

Doen wat jou hand vind om te doen ... Maar wat gemaak as die hand te klein voel om die veelheid in bedwang te hou? Onmag die spiere krampagtig laat saamtrek? Sirkusarties wat gelyktydig drie perde moet beheer. Jongleur wat 'n halfdosyn balle deur die lug kantel ... asem ophou dat hy altyd sal raakvang, die ewewig sal kan handhaaf.

Werk, want die nag kom nader, werk in die vroeë dag ... Werk, beplanning, orde, patroon? Krisisbestuur, ja. Niks meer. Haar voorkeurlysies in haastigheid uitgedink, koggel altyd agterna: nie klaar nie, onafgehandel. 'n Dag neem mos maar sy eie loop.

Toebroodjies maak, bewaarskool toe, die skoolfonds by die laerskool betaal, parkeerplek soek. Byna vyf minute laat, die opgehoopte kantoorpos oopmaak, volgens prioriteite in stapels pak.

Haar teepouse: die koppie tee onaangeraak – die room 'n dik skil teen die rand. Vinnig vee haar vinger oor die kolomme in die telefoongids.

"Ja, Paultjie se tand gee werklik las – is daar nie dalk 'n kansellasië nie?" Die gehoorbuis plak taai teen haar oor.

"Maar hoe is dit moontlik – die versoolde bande van die Volkswagen sou dan al verlede week klaar gewees het."

Die eisvorm vir die mediese skema. Sommer saam met die kantoorpos uitgaan. Vinnige handskrifstrepe word 'n adres op die koevert. Skuins voor vyf: die verslae skuif reghoekig-presies in die uit-mandjie.

Miriam en die margarien ... die letters op die supermarkdeur spel in swart: *Friendly service. Open all hours.* Haar hande gryp haastig en sekuur: brood, aartappels, maalvleis, margarien, tamaties. Die swaar plastieksak rem diep kepe in haar hande.

Vinnig skop haar voet teen die rempedaal – die verkeerslig is reeds rooi. Dinktyd vir 'n sekonde of twee. Die driehoek van haar horlosiewysters wys kwart voor ses. Frikkadelle: daar is nog uiesoppoeier – as sy die mengsel vinnig kan maak, vyfhonderd gram vleis neem net ses minute in die mikrogolf. Kapokaartappels, tamatieslaai, gister se oorskietboontjies – as sy Helet vinnig gebad kan kry, kan hulle teen halfsewe eet. Vanaand moet hulle praat ... dit sal ook nog 'n tydjie neem om dienssertifikate in die hande te kry, die regte getuigskrifte. Die brief móét nog vanaand getik word.

Haar naandsê in die woonkamer word gekanselleer deur 'n handelsflits. *OMO gee die witste was*, raas dit in haar ore. 'n Uitmekaar geblaaië koerant lê die wêreld vol; die alewige bierbeker skuim 'n nat kring op die kas.

Die inkopiesakke plof op die kombuis kas neer. Met een pluk is die yskasdeur oop, word die margarien in die verste hoek geskiet.

"Louise, kry 'n botteltjie Purity uit die kas en gee solank vir Helet. Paultjie, gaan haal jou skoolkouse en gooi dit in die water – die waspoelier staan op die vensterbank.

Die stoel waarop Herman sit, kraak effens – die TV se klank dreun 'n rapsie harder. 'n Onderhoud met 'n gesig. Tande glim hinderlik wit in die swart gelaat: *All of us must become part of the struggle*. Woorde, klanke, politieke retoriek. Struggle ... En hoeveel gedaantes het die struggle tog? Haar eie binnestorms laat haar soms verwonderd: donker gedagtes, verwronge gestaltes in die holte van haar skedel, onherkenbare drifte waarvoor sy nie name het nie.

Haar vingers voel skielik lomp en swaar. Die vurk kletter uit haar hande, klap op die harde teëlvloer. Die messegoedlaai word oopgepluk. Sommer met die opskeplepel word die aartappels verder driftig fyngedruk. 'n Knypie bakpoelier inroer, 'n lepel margarien – klaar. Nou nie juis 'n ete wat Ma sou voorsit nie. 'n Ma wat die regte dinge voorsien. *Ma't gesorg vir Melrose*, kondisioneer die TV-advertensie mos. Sorg, versorg ... Ma se woorde tuimel sommer vanself die drukte binne.

"Maar my kind, dis nie dat ons iets teen Herman het nie. Julle kan trou, maar wat van jou? Wie gaan sorg? Wanneer gaan hy eendag iets agter sy naam kan skryf? Hoe sal dit tog uitwerk ... jy kan tog nie aanhou sorg nie."

Net dit. Nooit weer juis direk daarna verwys nie. Soms in 'n onbewaakte oomblik tog die seine in haar ma se oë: onthou-ons-het-jou-gewaarsku. En tog, elke jaar wanneer die kinders se ruim verjaardagtekkies kom (met liefde van Oupa en Ouma), weet sy dis eintlik vir háár bedoel; Pa wat aanhou sorg. Dis hoe dit uitgewerk het.

Uitgewerk het? Miskien eerder ópgewerk het! Gedagtes wat skeeftrek, magtelose irritasie wat opwerk, toeneem in intensiteit, gesonde oordeel meesleur in die vaart, in 'n woedebui uitskiet na die oppervlak.

"Mevrou, moenie dat u gedagtes u so teister nie – skuldgevoelens werk baie destruktief in op 'n mens. Vergeet nou maar van verlede week. So iets hang baie af van 'n mens se persoonlikheidsamestelling. Somtyds is dit net 'n chemiese wanbalans wat so 'n reaksie veroorsaak."

"Dokter, jy laat my voel soos 'n geval."

"Nee Mevrou, u moet goed verstaan – gedagtes lê ook soms buite 'n mens se bewuswees. 'n Konfliksituasie kan dan net die sneller trek. Mense se stresweerbaarheidsvlakke verskil nou maar eenmaal; by sommige manifesteer dit in depressie, by ander dalk in gevoelens van aggressie. Ek gaan in elk geval vir u 'n ietsie voorskryf; risikogedrag kán gekanaliseer word. Maar ... u moet self daaraan werk."

Werk daaraan, gevoelens verdoesel, woorde afskaal, sinne stileer. By tye was hul gesprekke stram, voel-voel soos oor 'n mynveld. 'n Versigtige weeg van woorde wat op die tongpunt lê, 'n beskaafde wegbêre van griewe. Laat die son nie ondergaan oor julle toorn nie. Die kwessie van gedeelde verantwoordelikheid is selde direk opgehaal.

"Herman, teken asseblief die tjeke. Ek moet môre in die rigting van die Bouvereniging. Ek sal dit sommer inbetaal."

"... Toe maar, Mariet, ek kry jou boodskap ... Ek sal nie weer vergeet om dit te doen nie."

En tog, die keer toe sy by herhaling dieselfde apteekrekening uit die koevert lig, die plakker sien wat skelrooi aanmaan, die debietbedrag met merkpens onderstreep. Soos 'n prop wat uitgepluk word: haar vuus wat asof vanself teen die tafelblad slaan, haar stem skrilend hoog, woedetrane wat in haar ooghoëke dam. Opgekropte drif waarmee haar vingers die papiervierkant skeur, die flenters opraap, saambondel, dwarsoor die etenstafel smyt, die bord en opskeplepels agternagooi.

Later maar weer die skerwe bymeakaarvee: die gebreekte opskepbak, 'n bord. Die hele ou breekspul in dik lae koerantpapier toegedraai, in die vullisdrom gedruk. Beskaamd gedink aan Louise en Paultjie se gesiggies: die stilskrik in hul oë.

En hoe het die huweliksberader nie haar opstand probeer gladstryk, die wrokkigheid gepaai nie.

"Mevrou u moet nie toelaat dat u perspektief heeltemal skeefrek nie. Sulke gedagtes moet nie getroetel word nie. Probeer op 'n positiewe manier ontdraai ... gaan moker 'n bal op die tennisbaan, gaan draf 'n end. 'n Mens moet maar eers selfterapie toepas."

"Maar hoe? My eie gedagtes vergiftig my soms!"

Skielik is sy tien jaar oud – die swaar stem hang donker bo die houtkansel:

"Wat eis God in die sesde gebod? Die Heidelbergse Kategismus stel dit baie duidelik: 'Ek mag nie my naaste ontet, haat, beledig of doodmaak nie ... nie deur my gedagtes, woorde of gebare nie en nog minder deur die daad self ...'. U sien dus gemeente, dit is moontlik dat ons ons medemens kan verwond en doodmaak – ook met ons gedagtes."

"Begin deur die dinge wat u in u man irriteer, neer te skryf. Maak 'n lysie van sy positiewe hoedanighede en kyk dan na watter kant die skaal swaai. Kyk ook of dit nie sal help as u u eie gevoelens op papier neerskryf nie – dikwels lyk die probleem groter omdat 'n mens dit nog nie in jou gedagtes omlin en in woorde uitgespel het nie. Ek wil nou regtig nie u kommer en sorg minimaliseer nie, maar ..."

Sorge, ja. Sorg, sorg, versorg, verswelg. Klein turksvydorinkies wat aanhou brand.

"My hemel, Herman. Wanneer gaan jy eendag iets dóén! Hoeveel jaar al is jy ingeskryf by UNISA? Wie beïndruk jy daarmee?"

En eintlik wou sy byvoeg: voornemens gaan in elk geval nie die kruideniersware betaal nie.

'n Nuwe tenniseraket, 'n skooltoer het nog altyd gevra dat háár dag langer moes rek. Die gewone advertensie: Vinnige en akkurate tikwerk. Billike tariewe. Skakel na 18:30. Haar salaristjek – 'n noodweermiddel: die rooi op die bankstaat het gebly. Net soms het sy gewonder ... as sy vir die soveelste keer moes sorg dat daar brandstof in die motor is, dat die lisensies betyds uitgeneem word. En gaan hulle èrens heen, is dit sy wat seker maak dat die vensters op knip is, die deure gesluit. 'n Vergeefse stryd. Alles tevergeefs, sê die Prediker.

Tevergeefs dat julle vroeg opstaan, laat opbly ... Die masjienliggie prik seer teen haar brandoë, die glyerige materiaal glip steeks onder die voetjie in. Skuins voor middernag, maar Louise se operetterok hang teen die kas – die synate trek nou wel effens op, maar darem. Die rygsdrade is uitgetrek, die rok selfs gemerk met 'n naamkaartjie – soos Juffrou gevra het.

* * * * *

Sy moes tog seker ingesluimer het, want toe Helet se gehuil en die hyghoes by haar registreer, was die kind al half uitasem. Onwillig skuif haar liggaam slaapdrunk uit die bed. Herman roer effens, mompel binnensmonds, draai om. Haar bene dra haar in die gang af, willose vingers druk die kamerdeur agter haar toe.

Met dom hande vrotel sy in die medisynekassie, skreef haar oë om die kleindruk te lees. Merk dan die hoesstroopbotteltjie op die wasbak se rand – leeg. Maar daar móét tog iets anders wees. Al die botteltjies is naderhand uitgepak ... Ja tog, 'n yslike bottel outydse Pine Tar & Honey – die donker vloeistof taaiswart, maar nog oorgenoeg. Draai-draai klem haar vingers om die prop, maar verniet – die bottel is wie weet laas gebruik. Die gehoes en gesnik hou aan – dit voel of 'n soliede band styftrek om haar keel.

'n Skreef lig streep onderdeur hul kamerdeur. Die bed kraak.

Weer probeer sy. Die prop se skerp kant skaaf die sagte vingervleis.

"Mariet, doen tog iets! Ek moet môre die sewe-uurbus haal."

Met een beweging word die medisynekassie toegeklap, die botteltjies uit die pad gevee. Met die kant van haar hand slaan sy teen die kamerdeur, klem die bottel hoog bo haar kop. Kreet word woorde, breek uit haar oopgesperde mond, 'n leeftydlank se woede saamgebal: "Iets doen? Vader behoede my!"

Half verdwaas hoor sy die geluid van glas wat breek, sien sy die donker vlek bo die bedstyl, die spatsels taai op die kussing se wit.

"Magtag, Mariet, kyk hoe lyk die muur! Wat dink jy dóén jy?"

Sy tree vorentoe, skop-struikel oor iets.

Soos 'n nuttelose wapen blink 'n glasskerf op die grond.